

تبیین مبانی وجودشناختی، جایگاه تکوینی

و آثار حقیقت محمدیه در حکمت متعالیه

* مهدی گنجور، استادیار گروه فلسفه و کلام اسلامی دانشگاه اصفهان
** ناصر مؤمنی، دانشیار گروه فلسفه و کلام اسلامی دانشگاه پیام نور

چکیده

مسئله صدور عقل اول بعنوان نخستین مخلوق بیواسطه حق تعالی، یکی از مسائل مهم حکمت اسلامی است. عقل یا صادر اول در حکمت متعالیه، ذات و روح متعالی نبی اکرم (ص) یا همان «حقیقت محمدیه» است که با شواهد نقلی و قواعد عقلی تأیید میشود. این جستار با روش توصیفی – تحلیلی، ضمن بیان معنا و مصداق حقیقت محمدیه در حکمت و عرفان اسلامی، به تبیین مبانی وجودشناختی این نظریه در حکمت متعالیه میپردازد. برخی از این مبانی فلسفی که فهم و تبیین حقیقت محمدی (ص) مبتنی بر آنهاست، عبارتند از: اصالت وجود، قاعده الواحد، قاعده امکان اشرف، بساطت وجود یا قاعده بسیط الحقیقه و اصل انبساط و سریان وجود. سرانجام با تکیه بر آثار ملاصدرا به تبیین جایگاه تکوینی حقیقت محمدیه در نظام هستی پرداخته‌ایم و برخی از مهمترین آثار و برکات وجودی این حقیقت متعالی – همچون وساطت در فیض و رحمت الهی، حفظ اساس و نظام عالم، هدایت به صراط مستقیم و وصول به سعادت، و وساطت در تقرب و شفاعت – را بیان میکنیم.

کلیدواژگان

حقیقت محمدیه
اصالت وجود
امکان اشرف
حکمت متعالیه
قاعده الواحد
بساطت
سریان وجود

۱. طرح مسئله

حکما بر اساس مبانی و قواعد فلسفی خود، بویژه قاعده «الواحد» و قاعده «امکان اشرف»، معتقدند صادر نخستین از ذات حق تعالی، عقل اول است. این حقیقت ملکوتی و مجرد، جوهر تام کاملی است که موجودی شریفتر و کاملتر از آن در عالم امکان، تحقق نخواهد داشت.

از این حقیقت متعالی در عرفان و فلسفه اسلامی به «حقیقت محمدیه» تعبیر میشود. صدرالمتألهین نیز مقصود از عقل اول را حقیقت و روح متعالی حضرت محمد (ص) میداند: «... و هو الحقیقة المحمدية عند اعظم الصوفية و محققیهم لکونه کمال وجوده الذی منه یبتدئ و إلیه یعود...»^۱. بنابراین

(نویسنده مسئول) *Email:Ganjvar78@gmail.com

**Email:nmomeni83@yahoo.com

تاریخ دریافت: ۹۶/۶/۲۶ تاریخ تأیید: ۹۶/۸/۲۴

۱. ملاصدرا، شرح الاصول الکافی، ج ۱، ص ۷۵.